

Keď médiá znevažujú národný poklad alebo Bez jazyka a reči, niet mediálneho sveta

Odborná recenzia na učebnicu Jazyk médií – Vybrané kapitoly o využívaní a úlohe jazyka v súčasnom mediálnom prostredí (Grupač Marián 2021)

Matej SOMR

Knižný fond zameraný na vzdelávanie dopĺňa najnovšia vysokoškolská učebnica z prostredia jazykovedy a mediálneho priestoru s názvom Jazyk médií – Vybrané kapitoly o využívaní a úlohe jazyka v súčasnom mediálnom prostredí. Publikácia „*predostiera a pomenúva aktuálne kompaktné a fundamentálne fakty z vyčlenenej oblasti a ponúka tiež niekoľko možných variantov interpretácie častých konfliktov používania jazyka v mediálnom prostredí, predovšetkým s prihliadnutím na produkciu nových komunikačných technológií.*“ Pozostáva zo štyroch kapitol, ktoré obsahujú a hlbšie popisujú konkrétne aspekty riešenej problematiky.

V prvom rade je potrebné uviesť, že autor publikácie je naslovovzatý odborník s bohatým pracovným pozadím v jazykovednej a mediálnej oblasti (slovenský básnik, prozaik a publicista). Pôsobil ako člen Rozhlasovej rady Slovenského rozhlasu, riaditeľ Slovenského literárneho ústavu Matice slovenskej v Martine a od apríla 2021 pôsobí ako vedúci Katedry mediamatiky a kultúrneho dedičstva Fakulty humanitných vied na Žilinskej univerzite.

Nadobudnuté znalosti a zručnosti sa odzrkadľujú aj v najnovšej publikácii z autorovej dielne, z ktorej má čitateľ možnosť získať nielen ucelený prehľad o riešenom probléme používania jazyka v médiách, ale vďaka využitiu autorových niekoľkoročných odborných skúseností z praxe získa percipient aj logický a jasnejší sumár vedomostí. Okrem teoretického základu zameraného na jednotlivé atribúty tvoriace komunikačné procesy medzi komunikátorom a recipientom, získavame hlbší pohľad na to, akým jazykom komunikujú médiá so svojim publikom.

Prvá kapitola pojednáva o jazyku a reči. V bežnom živote im prikladáme ekvivalentnú hodnotu, presnejšie považujeme tieto pojmy za synonymá. Jazyk dokážeme chápať v psychológii ako nástroj pri interpretovaní mentálneho obsahu. Jazyku ako základnému nástroju ľudskej komunikácie sa z rôznych uhlov pohľadov venuje mnoho odborníkov. V prostredí médií je jazyk fixovaný najmä (i keď nie výlučne) písomnou formou, v ktorej prevažujú formálne jazykové prvky a štruktúry (Pitoňáková 2009).

Z jazykovedného hľadiska ho definujeme ako konštruovaný systém s jasne definovanými pravidlami schopný verbálne (prostredníctvom reči) a písomne vyjadrovať a zdieľať myšlienky s cieľom komunikovať s inými účastníkmi v komunikačnom procese. Postupne od vymedzenia základnej terminológie sa dostávame k opisu toho, aké majú jazyk a reč postavenie v jazykovede, čo sú ich primárne úlohy, prečo je potrebné poznať ich diferenciálnu funkcionálnu. Za zaujímavú podkapitolu považujeme načrtnutie problematiky jazykovej ekológie (ekológie jazykov), respektíve ekolingvistiky. Vieme, že postupom času s preberaním neologizmov od dominantnejšie postavených jazykov (predovšetkým tých svetových) dochádza k zániku niektorých jazykov. Samozrejme, medzi ohrozené druhy považujeme aj jazyky menších národov, či malých kmeňov, kde s poslednými hovoriacimi odchádza z tohto sveta aj ďalší menší kus kultúrneho dedičstva.

Kapitola s názvom **Médiá ako nástroj aj prostriedok** dopĺňa teoretické východiská predošlej časti a tento raz sa zameriava na samotnú komunikáciu v mediálnom svete. Úlohou mediálnych spoločností (print, rozhlas, televízia) je prinášať informácie, vzdelávať a zabávať. V tejto sekcii sa autor venuje vymedzeniu pojmu médiá cez jeho subkategórie a následne sa snaží poukázať na formy komunikácie jednotlivých mediálnych zložiek. Pedagógovia, študenti i laická verejnosť môžu oceniť štruktúru tejto kapitoly a zakomponovanie všetkých dôležitých súčastí mediálneho prostredia aj v rámci Slovenskej republiky. Okrem členenia a definovania primárnej terminológie oceňujeme podkapitolu o mediálnej gramotnosti, v ktorej sa autor dotýka mediálnej výchovy. Dáva na vedomie ich dôležitosť v súčasnej spoločnosti vzhľadom na to, že médiá sa pre nás stali rutinnou vecou, pričom je potrebné poznať dané prostredie, dokázať sa v ňom pohybovať, predovšetkým byť schopný vedieť nielen informácie prijímať, ale ich správne selektovať a v neposlednom rade kriticky hodnotiť.

V tretej časti publikácie Jazyk médií pristupujeme k definíciám pojmom ako sú etika a morálka. Etika a morálka sú vo všeobecnosti dôležitými faktormi v spoločenstve. Majú dopad na každého jednotlivca a jeho životné oblasti. Ich prioritou je ozrejmiť, čo je alebo nie je správne, skúmajú naše hodnoty s hodnotami uznávanými v spoločenstve a napokon sa snažia prinášať usmernenia v rámci toho, ako by sme sa mali správať. Keďže médiá nesú symbol moci, malo by byť v ich záujme zachovávať zaužívané štandardy etiky so snahou ich dodržiavania. Médiá dokážu nastavovať atmosféru v spoločnosti, preto je dôležité riadiť sa etickými a morálnymi zásadami. Autor sa v tejto kapitole okrem vymedzenia pojmu etika a morálka zameriava na ľudský faktor tvoriaci mediálny obsah, ako je napríklad novinár, pričom zdôrazňuje neodlučiteľný vzťah medzi profesiou (novinára, redaktora, moderátora) a etikou.

V závere tejto časti sa čitateľ oboznámi s termínom netiketa so zameraním na online priestor a jeho špecifické vlastnosti i požiadavky.

Za veľký prínos môžeme považovať práve **poslednú kapitolu**, kde autor poukazuje na dynamiku jazyka v mediálnom priestore, ktorý považujeme za jeden z vonkajších faktorov pri jeho formovaní. Fokus je zameraný na adekvátne používanie jazyka v publicistike, ako aj na fakt, že slovenčina ako národná kultúrna hodnota býva často modifikovaná vzhľadom na internacionalizáciu slovnice zásoby preberaním napr. anglicizmov. V tejto záležitosti sa opätovne vraciame k faktu, že médiá okrem toho, že dodržiavajú a šíria posolstvo etiky a morálnych hodnôt, mali by byť reprezentatívnymi predstaviteľmi štátneho jazyka vo verejnom styku v súlade s jazykovým zákonom platným na území Slovenskej republiky. O presných praktikách či orgánoch regulujúcich používanie slovenčiny sa dozvedáme v ďalších podkapitolách, doplnených o nepresnosti a konkrétne chyby vyskytujúce sa v slovenských médiách vyplývajúcich z analýz Ministerstva kultúry SR a odborníkov z praxe vo forme ukážok, ktoré sú priamo zasadené v textovej časti, alebo ich nájdeme ako prílohy na konci učebnice.

Knižný trh, podľa nášho vlastného prieskumu, momentálne ponúka od roku 2004 do roku 2020 niekoľko monografií zameraných **na tému jazyk a médiá**. Samozrejme, staršie publikácie nachádzame aj v knižniciach. Po nahliadnutí na obsah niektorých publikácií sme zistili, že vo väčšine prípadov sa k problematike pristupuje separátne, teda nedochádza k vzájomnému prelínaniu mediálnej sféry s presahom na jazykovedu, s kritickým pohľadom na súčasné nekorektné používanie slovenského jazyka profesionálnymi komunikátormi v médiách.

Z vlastného pohľadu a vďaka vyše 10-ročným skúsenostiam v mediálnej oblasti môžeme potvrdiť aj to, že texty pripravované pre mediálny obsah sú málokedy kontrolované jazykovými korektormi, presnejšie v elektronických médiách, kde sa redaktori predbiehajú v tom, aby ich senzačné témy s pútavými titulkami boli publikované v čo najkratšom čase. V tomto procese často dochádza k tomu, že text nie je redigovaný pred jeho zverejnením na webovom portáli, čiže bežný konzument prijíma mediálny obsah s gramatickými chybami či zlou štylizáciou. Autorovi sa podarilo aj vďaka vhodným prílohám upriamiť pozornosť na nespisovnú podobu slovenského jazyka v mediálnej produkcii. Prikláňame sa k autorovým názorom aj k hodnotám, ktoré táto učebnica predstavuje a rovnako tak by sa mediálne spoločnosti mali hlbšie zamyslieť nad prezentáciou slovenčiny v jej formálnej podobe. Pokiaľ médiá chcú skutočne naďalej plniť vzdelávaciu funkciu, je potrebné sa kriticky zamyslieť nad týmito nedostatkami a konečne dbať

na to, aby laická verejnosť, respektíve pasívni prijímatelia, získavali informácie v čistej a korektnej podobe.

Vysokoškolskú učebnicu **Jazyk médií** odporúčame všetkým študentom, pedagógom aj zvedavcom o mediálnu oblasť. Médiá by bez elementárnych prvkov ako jazyk, reč a napokon komunikácia, neexistovali. Určite by sme uvítali, keby autor v budúcnosti uvažoval aj o pracovnom zošite s konkrétnymi praktickými úlohami, kde by si študenti mohli vyskúšať nadobudnuté vedomosti. Autorova zanietenosť pre jazykovednú a mediálnu oblasť dodáva knihe kladnú pridanú hodnotu. Dôkazom toho sú presne vymedzené teoretické poznatky s prepojením na ich využitie v praktickej sfére. Učebnica sprevádza postupným zoznamovaním sa s celou problematikou a detailným vysvetľovaním podstatných pojmov až k ich implementácii do reálneho prostredia.

Okrem logického členenia kapitol, ktoré postupne na seba nadväzujú a dopĺňujú sa, oceňujeme, že po každej sekcii máme možnosť nahliadnuť aj na primárne zdroje, o ktoré sa autor po celú dobu opiera. **Každý čitateľ** má po prečítaní jednej kapitoly k dispozícii konkrétne pramene a nemusí ich hľadať na konci publikácie. Okrem zoznamu použitej a odporúčanej študijnej literatúry nám autor ponúka aj tézy študijných заданий a teoretické východiská problematiky.

Kniha sa nemá súdiť podľa obalu, ale v tomto prípade musíme vyzdvihnúť aj moderný a svieži dizajn vystihujúci tému danej publikácie od šikovnej a talentovanej grafičky, Mgr. Dominiky Orlovej, ktorá momentálne pôsobí v treťom ročníku doktorandského štúdia a zároveň má na starosti grafické úlohy na Katedre mediamatiky a kultúrneho dedičstva.

Zoznam použitej literatúry

GRUPAČ, Marián. 2021. *Jazyk médií: vybrané kapitoly o využívaní a úlohe jazyka a etických aspektoch komunikácie v súčasnom mediálnom prostredí*. Žilina: Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva, 2021. - 110 s. [print]. - ISBN 978-80-89832-23-1.

PITOŇÁKOVÁ, Slavka. 2009. Jazyk médií. In: *Varia XIX : zborník plných príspevkov z XIX. kolokvia mladých jazykovedcov (Trnava - Modra-Harmónia 18. - 20. 11. 2009)*. - 1 vyd. - Trnava: Trnavská univerzita, Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, 2010. - ISBN 978-80-970561-1-7. - s. 272.

Marián Grupač

JAZYK MÉDIÍ

VYBRANÉ KAPITOLY O VYUŽÍVANÍ A ÚLOHE JAZYKA
A ETICKÝCH ASPEKTOCH KOMUNIKÁCIE V SÚČASNOM
MEDIÁLNO M PROSTREDÍ

Fakulta humanitných vied
Žilinská univerzita v Žiline
2021

Foto: Mgr. Dominika Orlová